

Hunyady György

PSZICHOLÓGIAI INTÉZET ÉS SZAKINDÍTÁS A DEBRECENI EGYETEMEN AZ 1970-ES ÉVEKBEN

DOI: 10.14232/pfvm.13

A konferencián – amely központi témájául a budapesti és a vidéki egyetemek viszonyát választotta a pszichológusképzés területén – a debreceni történet valóban kitüntetett figyelmet érdemel, minthogy a debreceni pszichológusképzés megindítása törte meg az ELTE monopóliumát e téren.

Nem vagyok arról meggyőződve, hogy a szakindítás és önálló intézetszervezés kezdeményezése kizárólag vagy elsősorban debreceni szakemberek terve és tette volt, bár nyilván a pedagógia öleléséből kibontakozó pszichológia oktatásának és művelésének igénye – mint annyi más képzőhelyen az országban – itt is jelentkezett. Tényszerűen nem tudom, csak gyanítom, hogy egy második képzőhely létesítése vidéken egy országos, központi elhatározás volt, amely az 1970-es évek elején a pártközpont, a pszichológia frissülő területén különösen aktív Akadémia és az oktatási tárca háromszögében jelent meg és nyert adminisztratív-financiális támogatást.

Más alkalommal már volt módom bővebben beszélni arról, hogy a pszichológia hazai történetéről szólva okkal-joggal emeljük ki az 1940-es évek végén indult, és az '50-es években kiteljesedő rombolást és fojtogató korlátozást, amely a sokszínű, ám intézményesen még nem teljesen kiforrott hazai kezdeteket – ideológiai okokból – a minimumra redukálta. Maradt ekkor a professzor-tanárság duóra szorított ELTE-tanszék, maradt a frissen bevezetett általános iskolát szolgáltatásaival segítő Gyermeklélektani Intézet, mindkettő az úgymond „szocialista nevelés” ideológiai misszióját vállaló és megtestesítő pedagógia határán és hatása alatt.

Az 1956 után bekövetkező, majd az 1960-as években kiteljesedő változás ennek a szakmai szempontból kifejezetten kártékony időszaknak a korlátozásait enyhítette, majd pedig – és ez az, amit az emlékezők és a szakmatörténeti írások kevésbé tisztáznak – ezeket megkülönböztetett fejlesztési elgondolásokkal és intézkedésekkel váltott fel (HUNYADY, 2019a). Természetesen volt, és egyre nőtt a szakterület szellemi és anyagi igényeinek, szerveződésének szerepe abban, hogy a főhivatású intézet akadémiai keretbe került és tudományos profilra tett szert, hogy a pszichológusképzés többlépcsős tantervi modernizálás után sajátos önálló arculatot öltött az ELTE bölcsészkarán. Oktatóinak, tanszékeinek száma kedvezően változhatott, képzési létszáma minden összehasonlításban rohamosan nőtt. Mindezzel párhuzamosan újra felállt a Pszichológiai Társaság, az Akadémián majd miniszteriális keretekben diszciplináris bizottságok jöttek létre. A kor

ismerői számára azonban mindez elképzelhetetlen anélkül, hogy ne hatott volna ez irányba az erősen központosított tudománypolitikai akarat, amelynek motívumai között bizonyosan ott volt a) a világrendszerek versengéséből kiinduló szovjet példa, b) az 1962 után már a politikai konszolidáció és a gazdasági hatékonyságnövelés céljai felé fordult Kádár rezsim nyitottabb mentalitása, valamint c) olyan esetleges, de esetenként perdöntő tényezők is, mint a kultúr- és tudománypolitika alakítóinak hosszú időn át elfojtott személyes fogékonysága az általuk nyomokban ismert pszichológia iránt (Gegesi Kiss Páltól Mátrai Lászlón át, koránt sem utolsó sorban Aczél Györgyig). A pszichológia akaratlagosan felgyorsított fejlesztésének éveiben e területen teret kaptak a határtudományok művelői, a szakterület által vonzott érdeklődők és – minden összehasonlításban rendkívül gyorsan – a formát öltő, tartalmilag gazdagodó képzésben részesült friss szakemberek.

Az MTA kutatóintézete és az ELTE differenciálódásnak indult két tanszéke gazdagodó, egymást is kiegészítő szakmai profillal rendelkezett. A táguló mozgástérben, a '60-as években, az egyenetlen színvonalú vezetőik között nem volt dominancia-vetélkedés (HUNYADY, 2019b). Ebben közrejátszott a vitathatatlan szaktekintély, Kardos Lajos professzor szellemileg kifinomult távolságtartása, a helyébe lépő vezetőknek a helyi lehetőségek kiaknázására koncentrált erőfeszítése, a kezdetben politikai feladatként meghatározott akadémiai intézetirányítás sűrű váltakozása, míg nem a folyamat a konszolidációig lassan eljutott.

Ez a tudománypolitikai közeg mintegy szívóhatást gyakorolt a pedagógia intézményes keretében működő pszichológiai egységek szakmai vezetőire, közülük is mindenekelőtt Kelemen László professzor pályafutására, aki az általános iskolás korosztály oktatáspszichológiájának művelésével nyert akadémiai doktori címet (1962), lett pedagógusképzésért felelős rektor-helyettes a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem (1966), sőt néhány évre az MTA Pszichológiai Bizottságának elnöke. Kelemen László a kiskunfélegyházi tanítóképzőben nevelkedett, a szegedi egyetemen lett Várkonyi Hildebrand tanítványa, és így azon hármak egyike, akit professzora főiskolákon alakuló pszichológia tanszék vezetésére javasolt. A pécsi pedagógiai főiskola kialakításában szerény, konstruktív, módszeres egyéniségének fontos szerepe volt, onnan került át – egyetemi tanárként – a debreceni egyetemre, majd vezetői megbízásából visszavonulva tért vissza a számára otthonos Pécsre. Generációjának tevékeny, konfliktuskerülő, az oktatás ügyének elkötelezett tagjaként nem tekinthető véletlennek, hogy a Művelődésügyi Minisztérium őt kérte fel az első, nem fővárosi pszichológus-képzőhely kialakítására.

A képzés ELTE-modelljének meghonosítását itt azonban különösképpen gátolta a szakemberhiány: helyben csak keresve lehetett találni néhány pszichológiai képzettséggel is rendelkező pedagógus-szakembert, de a tantervben megjelenő képzési követelmények érvényesítéséhez feltétlenül szükség volt nem-debreceni, külső szakemberek teljes

vagy részállású bevonására, aminek az anyagi feltételeit célzott minisztériumi támogatás szükség szerint megteremtette.

Az 1970-es évek derekán, a képzés megindulásakor az általános pszichológia tanítására Kelemen professzor Kardos Lajos személyi javaslatai alapján alkalmazott munkatársakat. Ez az egyetem nyugalmas viszonyaihoz képest extrém magatartású oktatók foglalkoztatása növelte az oktatógárda heterogenitását és egyenetlenségét is. A képzés második szakaszához szükséges személyi válogatást Kelemen professzor más alapon végezte, a szakma középgenerációjának eredményt felmutató tagjait egyénileg kereste meg – például a párizsi világkongresszuson – és kérte fel őket főállásuk mellett ellátható debreceni részfoglalkozásban egy-egy szakág képviselőjére. Így lett az általános pszichológia vezető oktatója Czigler István, indította útjára és formálta ki az arculatát a személyiség- és klinikai pszichológiának Szakács Ferenc, és végeztem a szociálpszichológia oktatását közel 10 évig én magam.

A fő képzési területek részállású, de teljes felelősséggel eljáró képviselői lettek egy következő hullámban Bányai Éva, Bagdi Emőke és Faragó Klára. Az itt felsorolt jeles szakemberek zöme tulajdonképpen ezzel lépett be a felsőoktatásba, ahol aztán rendre mind távlatos, fontos szerepet vívtak ki maguknak más egyetemeken. Debreceni úttörő munkájuk nélkülözhetetlen volt a képzés szakmai színvonalának biztosításához, és ki-ki igyekezett a hallgatók köréből szakterületi utánpótlást képezni. Sajátos csoportdinamikai jelleget kölcsönzött a pszichológiai tanszéknek (majd intézetnek) a Budapestről érkező (szerencsétlen megjelöléssel címkézve „lejárók”) és a pedagógia előzményekkel rendelkező debreceni oktatásból kiváló helyi oktatók eltérő helyzete és perspektívája. A folytonos intézményes működtetés feladatai érthetően az utóbbiak körében jelentkeztek. A professzor operatív helyettese a tisztelt Balogh László volt, illetve tanszéki majd intézeti titkár szerepében Bugán Antal vett részt tevékenyen az ügyek intézésében. Az adminisztráció hatékonyságának biztosítéka a katonatiszti sorból visszavonult Tóth Miklós volt, a szervezeti egység emblematisz alakja.

A tanszék vezetőjének vérmérsékletéhez képest nem kevés helyi konfliktusba kellett involválódnia. Egyrészt, hogy a maradéktalanul kitöltött egyetemi főépületen kívül *helyet szerezzen* a megindult képzésnek és az azt kísérő kutatómunkának, erre – emlékezetes megoldásként – az egyetemi templom oldalszárnyán született megoldás. Másrészt a formálódó, gyarapodó tanszék *szervezeti integritásáért* kellett harcolni egy olyan közegben, amelyben a tanszékeket az adminisztratív hierarchiában leszorító szervezeti egységekként a tágabb, erősebb intézetek kialakítására került sor. Ez ekkor országos felsőoktatási politikai törekvés volt, amelynek végrehajtásában a debreceni egyetemen a helyi pártbizottságnak kitüntetett szerepe volt többek között abban is, hogy a pedagógia, pszichológia és felnőttoktatási tanszékeket például egy szervezeti abroncsba fogta.

A szervezeti kapcsolatokkal és a szorongató interdiszciplináris keretből való kilábalással függ össze az én oktatói szerepvállaláson túlterjedő aktivitásom Debrecenben. Kelemen professzor a '70-es évek fordulóján leköszönt, visszavonult, a rohamosan nö-

vekvő feladatokkal birkózó szervezeti egység élére pedig tudományos kvalifikációval rendelkező vezetőt kellett állítani. A szakterületi munkatársak és kari vezetők engem kértek a tanszékvezetés ellátására, amit részállásban tenni, a felsőoktatásban atipikus, talán csak átmenetileg legitimizálható volt (a pszichológia fejlesztésének érdekeit a KLTE BTK dékánja, jelenlegi akadémikustársam, Orosz István szíven viselte és bizalma nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a fejlődő és fejlődési nehézségekkel küzdő szervezeti egység vezetését el tudjam látni). Helyzetem némileg eltért az úgymond „lejáró” vezető oktatókétól, minthogy főállásom is a felsőoktatásban volt, az ELTE-n, így az oktatómunkában való részvétel – a többiekétől eltérően – számomra egyfajta párhuzamosság volt, és összehasonlításban nyerte el számomra értelmét (HUNYADY, 2015).

A személyes történethez hozzátartozik, hogy 1977-ben, amikor Kelemen professzor ajánlatát megette, akkor éppen egy különös vákuumhelyzetben voltam, alkalmazott szociálpszichológiai osztályom a tudományos igazgató-helyettesi funkcióval együtt megszűnt az MRT Telekommunikációs Kutatóközpontban és több hónapig bizonytalan volt, hogy az ELTE személy szerint jó szándékú vezetői – Ádám György rektor, Diószegi István dékán és Salamon Jenő tanszékvezető – be tudnak-e fogadni egy ilyen megingott egzisztenciát. A felkínált debreceni lehetőségre akkor és ezt követően is hálával gondoltam és ez közrejátszott abban, hogy az egyetemen és az Akadémián pár év alatt nyomasztóan megnövekedett feladataim mellett Debrecenben maradtam, sőt a szükség-helyzetben tanszékvezetésre is vállalkoztam.

A legdöntőbb élmény azonban számomra az volt, hogy a párhuzamosan lényegében ugyanarra a diszciplínára oktatót budapesti és debreceni diákok *mennyire és miben különböztek*: míg a pszichológia az ELTE-n az érdeklődéshez képest szűk elit számára elérhető képzés volt, a debreceni egyetem hallgatóságát – hogy úgy mondjam – normális társadalmi meritéssel választottuk ki, és a hallgatók motivációja, munka-attitűdje ennek megfelelően különbözött a budapestiekétől. A későbbiekben itt is, ott is vezetőként volt módom arra, hogy a másik helyen képzett tanítványaimat is bevonjam a képzésbe, a két képzőhely között ily módon lezajlott egyfajta ozmózis.

Az oktatást támogató kutatómunka személyi és tárgyi feltételei nem minden szakterületen voltak jelen Debrecenben. Ennek előzményei és kapcsolatai elsősorban a pedagógiai pszichológia területén jelentkeztek, és ezért is éreztem szükségét annak, hogy a tudományfinanszírozás és ösztönzés akkori kiemelkedő forrásai – a *főirányok támogatásával* egy kettős szakmai profilú szociálpszichológiai kutatócsoportot szervezzek. Attitűdrendszerek feltárásán dolgoztunk oktatói sorba belépő tanítványaimmal a családi és intézményes nevelés, valamint a fiatalkori deviancia és annak korrekciója egymással összekapcsolható, egymással illeszkedő kettős tárgykörében. Sokkötetes, elsősorban módszertani kiadványsorozattal álltunk a szakmai nyilvánosság elé: a 8–10 fős csoport kutatás-módszertani szakértője Münnich Ákos lett, aki ma a pszichológiai intézet igazgató professzora.

Anélkül, hogy az alapvetően a fiatal munkatársak módszertani felkészítését szolgáló kutatómunka részleteire itt kitérnék, két jellemző vonását megemlítem (HUNYADY, 2008). Egyfelől azt az érdekes vonását, hogy a feltett kérdések, felkínált itemsorok esetenként szinte provokatív társadalomkritikai jelleget is öltöttek, másfelől, hogy – tanulságos módon – a társadalmi kívánatosság azonosítható követelményeihez igazodó konformista válaszok legsűrűbben, leginkább a deviáns fiatalok körében születtek. A mindinkább differenciálódó oktatói munka és a tanulságos közös kutatás korszakhatára volt, amikor a 80-as évek derekán Fulbright-ösztöndíjjal az Egyesült Államokba mentem, és ekkor és ettől munkakapcsolatunk véget ért. Visszatérésemkor az ELTE-n várt a felsőoktatás mind radikálisabb átalakítását célzó és szolgáló reformok koordinálásának feladata.

Mindeközben azonban a '70-es évek végétől a '80-as évek közepéig sikerrel megvív-tuk *a szervezeti harcot*, hogy a fiatal és heterogén pszichológiai szakterület ne kerüljön a kiváló helyismerettel rendelkező és igen agilis pedagógiai és felnőttoktatási szakemberek irányítása alá. A pszichológia fejlesztését szolgáló, kormányzati Tárcaközi Pszichológiai Munkacsoport, maga az Oktatásügyi Minisztérium és a szakma akadémiai bizottsági képviselője nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a már tételesen megfogalmazott és átszervezés során kivitelezett intézetesítési tervek ellenében a pszichológia tanszéke a számára kijelölt körből kiváljon, *önálló szervezeti, intézeti rangra emelkedjen*, ami nyilvánvalóan megerősítette a második magyarországi pszichológusképzés státuszát, anyagi kilátásait, humánpolitikai lehetőségeit és önállóságát. Az intézet élére természetesen teljes állású professzort kellett beiktatni, és bár ő nem is a pszichológia törzsterületét képviselte, de az élettan oktatásában játszott folytonos szerepe és (Bányai Évával együtt végzett) hipnóziskutatása Mészáros Istvánt alkalmassá tette e szerep betöltésére. Az ő égisze alatt folyt tovább a folyamat: mind nagyobb számban a szakterület saját neveltjei léptek be oktatóként a képzésbe, ezáltal tették folytonossá és frissítették fel a pszichológusképzés debreceni kultúráját.

IRODALOM

- HUNYADY György (2019a): A szociálpszichológia elvesztette „burzsoá áltudomány” jellegét. In: Bollobás Enikő (szerk.) *Elméletek vonzásában: A „határtalan tudomány” kezdetei a hatvanas–hetvenes évek humán és társadalomtudományi kutatásaiban*. Gondolat Kiadó. Budapest. 183–210.
- Hunyady György (2019b): Szervezetfejlesztés 50 év történeti kontextusában: Vázlatos esettanulmány. *Alkalmazott Pszichológia* 2019/4. szám (megjelenés alatt).
- HUNYADY György (2015): A szociálpszichológia első évtizede a hazai pszichológusképzésben: személyes felidézés és könyvészeti rekonstrukció. In: Kovács Judit (szerk.) *Szociálpszichológiai tanulmányok a Szociál- és Munkapszichológiai Tanszék fennállásának 25. évfordulójára*. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen. 11–34.
- HUNYADY György (2008): A debreceni komplex tudatvizsgálat emléke és tanulságai: In memoriam Sallay Hedvig. *Alkalmazott Pszichológia*. 1–2. 181–188.